

рекомендується порівнювати з очікуваною нормою прибутку по окремим проектам, для реалізації яких необхідне додаткове залучення капіталу. Відповідно, очікувана норма прибутку повинна перевищувати маржинальну вартість капіталу.

Література

1. Бочаров В. В., Леонтьев В. Е. Корпоративные финансы. — СПб.: Питер, 2004. — 592 с.
2. Ковалев В. В. Введение в финансовый менеджмент. — М.: Финансы и статистика. — 768 с.
3. Словарь современной экономической теории Макмиллана. — М.: ИНФРА-М, 2003. — 608 с.
4. Офіційний сайт НБУ / [Електронний ресурс]. — Доступно з: <http://www.bank.gov.ua/statist/DAILY/Procentlastb_KR.xls>
5. Про затвердження Правил надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту: Постанови Правління НБУ № 168 від 10.05.2007 р.
6. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України у редакції Закону № 283/97-ВР від 22.05.97 р. (Зі змінами, внесеними згідно із Законами № 40-IV від 04.07.2002 та № 43-IV від 04.07.2002)
7. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: В 3 т. /За ред. чл.-кор. НАН України А. І. Даниленка. — К.: Фенікс. 2008 (т. 3: Фінанси підприємств: тенденції, стан та проблеми управління — 308 с.)

Стаття надійшла до редакції 06.03.2011

УДК 336.71

В. О. Харченко, аспірант
першого року навчання без відриву від виробництва
кафедри менеджменту банківської діяльності,
ДВНЗ Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
фінансовий аналітик Товариства з обмеженою відповідальністю
«Ай Бі Контакте», e-mail: vh@ibcontacts.com.ua.

НАПРЯМКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВ ТА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано напрямки можливої мінімізації кредитних ризиків банківських установ із використанням механізмів інформаційної взаємодії банків та органів державної влади, зокрема Державної податкової служби України. Проведено аналіз основних методик оцінки кредитних ризиків, що використовуються вітчизняни-

ми банківськими установами та запропоновано можливі шляхи їх вдосконалення. Наведено практичні приклади існуючих проблем під час аналізу ризику кредитоспроможності позичальника, а також проаналізовано можливі вигоди від запровадження механізму інформаційної співпраці між банками та органами державної влади.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кредитні ризики, банківські ризики, інформаційна взаємодія, управління ризиками, мінімізація кредитних ризиків.

АННОТАЦИЯ. В статье проанализированы направления возможной минимизации кредитных рисков банковских учреждений с использованием механизмов информационного взаимодействия банков и органов Государственной налоговой службы Украины. Проведен анализ основных методик оценки кредитных рисков, используемых отечественными банковскими учреждениями, а также предложены возможные направления их усовершенствования. Приведены практические примеры существующих проблем во время анализа риска кредитоспособности, а также проанализированы возможные выгоды от внедрения механизма информационного взаимодействия между банками и органами государственной власти.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: кредитные риски, банковские риски, информационное взаимодействие, управление рисками, минимизация кредитных рисков.

RESUME. The article analyzes the ways of banks' credit risks reduction through the information interaction with state authorities, inter alia the State tax service of Ukraine. The analysis of Ukrainian banks' credit risk assessment methodologies is described and the ways of their improvement are provided. The article gives the information about real-world examples of current credit risk analysis issues. The possible benefits from the implementation of information interaction mechanism are also described in the article.

KEYWORDS: credit risks, bank risks, information interaction, risk-management, minimization of credit risks.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день Україна знаходиться на етапі становлення нового регуляторного середовища. Прийняття Податкового кодексу, пенсійна реформа, впровадження для окремих категорій юридичних осіб обов'язкового подання звітності відповідно до МСФЗ — усе це вносить певні корективи до принципів ведення господарської діяльності та вимагає відповідних змін в інших галузях економічного життя країни. Не є виключенням і банківський сектор.

Досвід останніх років довів, що банківські установи України мають надзвичайно низький рівень адаптивності до мінливості економічного середовища. Під час світової фінансової кризи банківський сектор виявив свої найслабші сторони. Це, перш за все, стосується політики управління ліквідністю, знехтуванням інструментів ризик-менеджменту та відсутністю чітко сформова-

них принципів кредитування, що у свою чергу значно підвищує ризики які супроводжують банківську діяльність. Аби уникнути повторення ситуації 2008—2009 років, банківський сектор потребує створення нових підходів до організації процесу кредитування. Одним з можливих шляхів вирішення поставленого завдання є налагодження ефективної співпраці з відповідними державними органами, зокрема Державною податковою службою України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Темі управління кредитними ризиками присвячено безліч різноманітних робіт як вітчизняних, так і закордонних фахівців, зокрема: Швець Н. Р., Євдокименко В. К., Гармидаров П. П., Старцева Т. М., Багмет К. В., Девід Пайл, Стів Кулл, Пітер Бердшау [1, 2, 3, 4, 5] розглядали у своїх роботах проблеми загального управління ризиками банківської діяльності; Кріс Томсон, Біл Спінрад, Люта О. В., Набок О. М., Луняков О. В., Януль Є. І., [6, 7, 8, 9, 10] приділяли більше уваги розгляду окремих видів банківських ризиків. Однак, незважаючи на значну кількість публікацій, пошуку нових шляхів вирішення існуючих проблем приділялася недостатня увага. Існуючі методи управління кредитними ризиками не дали очікуваних результатів. Важливим на сьогоднішній день є питання доопрацювання та адаптації загальноприйнятих в усьому світі методик у відповідності до особливостей українського середовища та розробка власних шляхів вирішення існуючих проблем.

Мета статті полягає у обґрунтуванні процесу налагодження взаємодії між банками та органами державної податкової служби задля підвищення ефективності управління кредитними ризиками.

Виклад основного матеріалу. Одним з основних методів мінімізації кредитних ризиків в українських банках на сьогоднішній день залишається оцінка кредитоспроможності кожного окремого позичальника [11]. Така оцінка зазвичай включає в себе:

1. Для юридичних осіб:

- юридичний аналіз установчих документів;
- аналіз фінансової звітності (Баланс та Звіт про фінансові результати);
- аналіз прогнозних фінансових показників.

2. Для фізичних осіб:

- аналіз джерел доходів;
- аналіз документів, що засвідчують особу та підтверджують місце її працевлаштування.

Так, зокрема спеціалістами АТ «Державний експортно-імпорتنний банк України» готується кредитний звіт по кожному позичальнику, в якому коротко зазначається опис всіх вищенаведених чин-

ників та їх вплив на ризик неповернення одержаного в даному банку кредиту [11]. Схожою методикою користуються більшість великих українських банків. Враховуючи досвід світових банків, а також рекомендації Базельського комітету, цієї інформації повинно бути досить для прийняття виваженого та обгрунтованого рішення щодо можливості надання фінансування тій чи іншій особі.

Проте в Україні досить часто постає питання щодо достовірності такої інформації. Справа в тому, що більшість українських підприємств та громадян зазвичай ведуть подвійну, а іноді навіть потрійну бухгалтерію. Це з одного боку обумовлено бажанням осіб ухилитися від сплати податків, а з іншого — потребою одержати фінансування в розмірі, що іноді значно перевищує можливості компанії чи фізичної особи по обслуговуванню боргу.

Так, аналізуючи офіційну фінансову звітність компанії, що протягом п'яти років відображала мінімальний рівень прибутків, або навіть була збитковою, виникає питання яким чином таке підприємство змогло отримати фінансування. Відповідь на це питання з'являється коли бачиш, що до банківської установи цією ж компанією для аналізу була надана дещо інша звітність — управлінська. Досить часто показники прибутковості компанії відповідно до управлінської звітності в півтора, а іноді в два рази перевищують показники прибутковості наведені в офіційній звітності.

Схожою є ситуація і для фізичних осіб, коли до банківської установи подається фіктивна довідка про доходи. Досить цікавим є питання, як в країні із середнім рівнем офіційної заробітної платні 2500 гривень людина спроможна одержати кредит скажімо на придбання автомобіля чи квартири, середньомісячний платіж по якому становить 3000—8000 гривень [12]. Для порівняння — відповідно до розрахунків американських аналітиків, середньостатистична американська родина витрачає на рік близько 70 % від власних доходів. Ще 30 % доходів спрямовуються на заощадження. Кредитне навантаження складає близько 15 % від загального обсягу річного доходу та входить до складу витрат [13].

Результатом подання однієї інформації до державних контролюючих органів та зовсім іншої інформації до фінансово-кредитних установ стає відсутність розуміння, яка інформація відображає реальну картину справ у фізичної особи чи підприємства. Для банківських установ це у свою чергу значно підвищує кредитні ризики по окремим позичальникам. На жаль, банківські установи не мають можливості перевірити достовірність наданої для аналізу інформації на сто відсотків. Якщо для підтвердження достовірності інформації, наданої юридичною особою, банк досить часто вимагає надання ау-

диторського висновку, то фізичну особу перевірити майже неможливо. А враховуючи той факт, що досить часто аудиторські компанії діють в інтересах замовників, виникає значний ризик адекватності проведеного аудиту. Яскравим прикладом некомпетентності аудиторів є добре відомий скандал за участі крупної аудиторської компанії Arthur Andersen, що до 2002 року входила до складу п'яти найбільших світових аудиторів [14].

Таблиця 1

РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ [15]

станом на	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.09.2011
Прострочена заборгованість за кредитами, млн грн	4456	6357	18 015	69 935	84 851	83 147
Кількість банків, що знаходиться у стадії ліквідації	19	19	13	14	18	20
Результат діяльності (доходи — витрати), млн грн	4144	6620	7304	- 38 450	- 13 027	- 4553

Ще одним підтвердженням того факту, що значна частина позичальників надає викривлену та недостовірну інформацію є наступна таблиця.

Як видно з вищенаведеної таблиці, розмір простроченої заборгованості позичальників перед банками постійно зростає. Звичайно, слід брати до уваги наслідки світової фінансової кризи, коли значна частина українських підприємств опинилася на межі банкрутства, а деякі підприємства було ліквідовано. Однак для того й створюються в банках відділи по контролю за ризиками, аби передбачити можливий вплив зміни економічного середовища на стан позичальника та, відповідно, мінімізувати можливі наслідки.

Система ефективного ризик-менеджменту якщо не знизить б долю простроченої заборгованості, то напевно допомогла б уникнути такого значного негативного результату діяльності банківських установ. Збитки банків України за 2010 рік сягнули 13 027 млн грн [15]. Це в той час, коли світова банківська система вже знаходиться на етапі відновлення від наслідків економічної кризи. Такі результати ще раз підтверджують думку про те, що причиною такого становища є далеко не загальносвітові чинники, а саме внутрішньоукраїнський підхід банків до аналізу, відбору та фінансуванню окремих суб'єк-

тів господарської діяльності. Для порівняння можна поглянути на результати діяльності британських банків за той самий період.

Таблиця 2

РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ [16]

станом на	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.07.2011
Результат діяльності (доходи — витрати), млн фунтів стерлінгів	13 700	14 114	25 177	19 638	20 404	6272

Як видно з таблиці, банківський сектор Великобританії почував себе досить непогано навіть під час кризи. Звичайно, доходи дещо знизилися. Однак вже у 2010 році спостерігалось певне піднесення.

Одним з можливих шляхів вирішення існуючих в українській банківській системі проблем з адекватністю оцінки кредитоспроможності позичальників і, як наслідок, зниження рівня кредитних ризиків, може стати налагодження співпраці банків з органами державної податкової служби України.

Звичайно, говорити легше аніж створювати. І процес налагодження такого співробітництва, по-перше, займе значний період часу, а по-друге, може бути досить болючим у першу чергу для банківських установ, які звикли розглядати податківців як контролюючий орган, що постійно заважає підприємствам спокійно працювати. Однак слід також враховувати можливі переваги, що може надати співпраця з державою на взаємовигідних, партнерських умовах.

Не є обов'язковим перехід банків одразу до тісної співпраці. Так, наприклад, як перший крок, можливо запропонувати позичальникам, що прагнуть одержати фінансування, надати до аналізу, разом із стандартним пакетом документів, декларацію з податку на прибуток (по відношенню до юридичних осіб) або декларацію про доходи (для фізичних осіб). Такий нібито простий крок дасть змогу хоча б порівняти наскільки відрізняється дохід, задекларований в органах податкової служби, від доходів, відображених в управлінській звітності. У разі значних відхилень цих двох значень виникає питання — або підприємство одержує більшу частину доходу, який відповідно до податкового обліку не визнається доходом на даний момент часу, але буде визнано в майбутньому періоді за настання відповідних подій, або ж підприємство просто приховує одержані доходи від орга-

нів оподаткування. У разі, якщо події розгорталися за другим сценарієм, це характеризує позичальника як ненадійного, особу яка схильна до порушення встановленого порядку виконання власних зобов'язань. А отже існує висока ймовірність того, що такий позичальник може не повернути банку одержаний кредит. І аби уникнути проблем з таким позичальником у майбутньому, аналітикам банку слід прискіпливіше і детальніше аналізувати надану інформацію.

Початок двосторонніх переговорів між ДПС України та комерційними банками може і повинен мати на меті формування єдиної інформаційної бази юридичних та фізичних осіб, використання якої надасть змогу будь-якій фінансово-кредитній установі отримувати інформацію про особу, що звернулася до банку з проханням надати кредит.

Налагодження такої інформаційної співпраці може надати банківським установам наступні переваги:

- зниження фінансових витрат та витрат часу на збір та структурування інформації про позичальника. Загальновідомим є той факт, що незважаючи на недосконалість існуючої в Україні системи державних органів, саме цей інститут має найбільш повну та більш менш перевірену інформацію про всіх громадян України, а також зареєстрованих юридичних осіб. Навіщо ж банкам витрачати додаткові ресурси на повторний збір і обробку інформації, якщо ці кошти можна спрямувати на модернізацію існуючих методик оцінки ризиків або ж на підвищення рівня професійних навичок власних співпрацівників;

- можливість побудови більш якісних рейтингових моделей оцінки кредитоспроможності позичальника, за рахунок розширення інформаційної бази, а також включення додаткових показників для проведення аналізу;

- підвищити прозорість і відкритість процесу кредитування;

- отримати можливість вести конструктивний діалог та приходити до спільного вирішення спірних питань замість того, щоб виконувати необхідний мінімум у наказовому порядку.

У свою чергу Державна податкова служба України може також отримати певні вигоди від такого співробітництва, зокрема:

- технічне переоснащення певних відділів найсучаснішою технікою;

- можливість підвищення контролю за незаконним відмиванням коштів;

- початок двостороннього діалогу між представниками бізнесу та державної влади задля покращення умов ведення підприємницької та банківської діяльності в Україні;

—підвищення обмін досвідом та підвищення кваліфікації співпрацівників державної податкової служби;

—можливість у кінці кінців стати не опонентом для комерційного сектору, а справжнім партнером у боротьбі з економічними та іншими видами злочинів.

Прийняття рішення щодо формату такого співробітництва має відбуватись на переговорах за участю представників усіх зацікавлених сторін як банків, так і ДПС України та підприємців.

Як одну з пропозицій щодо можливого оформлення інформаційної бази даних, можливо розглянути своєрідну анкету позичальника для банку, в якій має зазначатися інформація одержана зокрема від податкової служби. Представники банків можуть розробити орієнтовний перелік питань, відповідь на які значно полегшила б аналіз кредитоспроможності позичальника та запропонувати юридичній чи фізичній самостійно надати відповіді та завірити їх достовірність у ДПС України. На першому етапі така анкета може бути паперовою, а в разі успішної реалізації проекту є можливість автоматизації процесу через мережу Інтернет. Перевагою такого поетапного тестування є по-перше прийнятний рівень витрат на впровадження такої системи та можливість припинення реалізації проекту на будь-якому етапі.

За активної фінансової підтримки банків та інформаційної підтримки органів податкового контролю, така база даних може стати досить ефективним додатковим інструментом під час проведення аналізу надійності та кредитоспроможності позичальника. Аби співпраця була взаємовигідною, банківський сектор може запропонувати провести формування такої бази даних в межах організаційної структури ДПС України, що додатково дасть змогу податковій службі обладнати цей напрямок діяльності найсучаснішою обчислювальною технікою не за бюджетний кошт, а залучивши комерційний сектор. За успішної реалізації такого проекту, в майбутньому можливе виокремлення цього структурного підрозділу Державної податкової служби України в незалежно функціонуючий дата-центр із подальшим розширенням та залученням до інформаційної співпраці й інші як державні, так і комерційні структури.

Література

1. Швець Н. Р., Євдокименко В. К. Методи вимірювання величини банківських ризиків: перспективи застосування в українській банківській практиці. — Збірник наукових праць «ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ». — Випуск 6. — 2010.

2. *Гармидаров П. П.* Удосконалення системи управління ризиками в банках. — Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». — Суми, 2004. — Т. 9. — С. 297—301.

3. *Старцева Т. М.* Напрями підвищення ефективності банківського контролю за кредитними операціями / Правовий вісник Української академії банківської справи. — 2010. — № 1 (3). — С. 44—48.

4. *Багмет К. В.* Ризик-менеджмент у системі банківського страхування / Актуальні проблеми економіки. — 2011. — № 4(118). — С. 203—211.

5. *Стив Кулл, Пітер Бердшау* [Електронний ресурс]: / Time for Bold Moves — Helping Banks Manage Change and Complexity — Режим доступу: http://www.accenture.com/SiteCollectionDocuments/PDF/Accenture_Time_Bold_Moves.pdf

6. *Кріс Томсон, Біл Спінрад* [Електронний ресурс]: / Navigating the Complexities of Liquidity Risk: Banks Address the New Challenges — Режим доступу: http://www.accenture.com/SiteCollectionDocuments/PDF/Navigating_the_Complexities_of_Liquidity_Risk_Final_Low_Res.pdf

7. *Люта О. В.* Управління кредитними ризиками в процесі формування доходів кредитних спілок / Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». — Суми, 2011. — Вип. 31. — С. 196—203.

8. *Набок О. М.* Розробка науково-методичних засад обліку процентного ризику в межах оперативного контролінгу в банку / Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». — 2011. — Вип. 31. — С. 220—225.

9. *Луняков О. В.* Финансовая хрупкость взаимоотношений предприятий и банков Украины / Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». — 2011. — Вип. 31. — С. 189—195.

10. *Януль Є. І.* Управління ризиками ліквідності комерційних банків України / Теоретичні та практичні питання економіки. Випуск 25. — С. 101—105, 2010.

11. Інформацію взято зі звіту про проходження переддипломної практики в АТ «Державний експортно-імпорتنний банк України».

12. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

13. Фінансова консалтингова компанія Credit Loan, LLC [Електронний ресурс]: / «How The Average Consumer Spends Their Paycheck» — Режим доступу: <http://www.creditloan.com/infographics/how-the-average-consumer-spends-their-paycheck/>

14. «Корреспондент» [Електронний ресурс]: / «Arthur Andersen больше не существует» — 02.09.2002 — Режим доступу: <http://korrespondent.net/business/54215-arthur-andersen-bolshe-ne-sushchestvuet>

15. Національний банк України [Електронний ресурс] / Основні показники діяльності банків України – 01.01.2007-01.09.2011 — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm

16. Національний банк Англії [Електронний ресурс] / В — Monetary financial institutions' balance sheets, income & expenditure / UK monetary financial institutions' income and expenditure — 01.01.2005— 01.07.2011 — Режим доступу: <http://www.bankofengland.co.uk/statistics/bankstats/current/index.htm#2>

Стаття надійшла до редакції 05.02.2011

УДК 005.93

Л. Д. Буряк, канд. екон. наук, проф.,
А. М. Павліковський, канд. екон. наук, проф.,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті проведено критичний огляд літератури щодо визначення поняття «кредитоспроможність», визначено основні недоліки кредитування суб'єктів малого підприємництва, розкрито особливості аналізу фінансового стану малих підприємств, визначено умови щодо надання кредиту малим підприємствам, обґрунтовано необхідність державної підтримки мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кредитоспроможність, фінансові показники, фінансовий стан, мікрокредитування, рух грошових коштів, фінансові коефіцієнти, власний капітал, оборотність оборотних активів, обіговий капітал.

В статье произведен критический обзор литературы касающейся определения понятия «кредитоспособность», определены основные недостатки кредитования субъектов малого предпринимательства, раскрыты особенности анализа финансового состояния малых предприятий, определены условия предоставления кредита малым предприятиям, обоснована необходимость государственной поддержки микрокредитования субъектов малого предпринимательства.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: кредитоспособность, финансовые показатели, финансовое состояние, микрокредитование, движение денежных средств, финансовые коэффициенты, собственный капитал, оборотность оборотных активов, оборотный капитал.

In the article a critical review is conducted literatures in relation to determination of concept «solvency», certain basic lacks of crediting of small business entities, exposed feature of analysis of the financial state of small enterprises, certain terms in relation to a grant a credit to the small enterprises, grounded necessity of state support of mikroredituvannya of small business entities.